

Kurumsal Din Eğitimi Almış Bireylerin Banka Kredisi Kullanma Eğilimleri (Sakarya İli Örneği)

Abdullah İNCE

Dr. Öğr. Üyesi, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Assistant Professor, Sakarya University, Faculty of Theology
orcid.org/0000-0001-6135-5743
abdullahince@sakarya.edu.tr

Seyra KILIÇSAL, Tuğba ERULTUNCA

Yüksek Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Graduate Student, Sakarya University, Institute of Social Sciences
orcid.org/0000-0003-4587-613X, orcid.org/0000-0001-6955-4739
seyra.klc34@gmail.com, tugbaerultunca@gmail.com

Aykut Hamit TURAN

Prof. Dr., Sakarya Üniversitesi İşletme Fakültesi
Professor Doctor, Sakarya University, Faculty of Management
orcid.org/0000-0002-8855-4643
ahturan@sakarya.edu.tr

Öz

Türkiye’de 1980’lerden itibaren neo-liberal politikaların uygulanmasıyla ekonomik büyüme yaşanmış, bu durum dindar kesimin tüketim davranışlarında değişikliğe sebep olmuştur. Ayrıca 1980’li -1990’lı yıllar, dindar kesimin kendi kimlikleri ve yaşam tarzlarıyla kamusal alanda yer edinmeye çalıştıkları dönemdir. 2000’li yıllarda küresel ekonomiyle bütünleşme süreci hızlanmış ve yeni tüketim normları benimsenmiştir. Bu çalışmada, aldıkları eğitim ve meslekleri sebebiyle dindar olarak tanımlanabilecek bireylerin, banka kredisi kullanma eğilimleriyle kredi kullanma eğiliminin eğitim düzeyi ve meslek bağımsız değişkenleriyle ilişkisi sosyolojik olarak ortaya konmaktadır. Çalışmanın evreni, lise, üniversite ve lisansüstü düzeyde din eğitimi almış bireylerden oluşmaktadır. Örneklemi Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi akademik personeli, Sakarya ili merkez ilçelerinde görev yapan İmam-Hatip, Müezzin-Kayyım, Kur’an Kursu Öğreticisi, Din Kültürü Öğretmenleri ve İHL Meslek Dersleri öğretmenleri oluşturmaktadır. Araştırmada nicel yaklaşım benimsenmiş olup, uygulamalı-survey (tarama) araştırmasıdır. Bu kapsamda %3 hata payıyla 516 kişiye anket uygulanması gereklidir. Ancak çalışmanın geçerliliğini arttırmak amacıyla 563 kişiye anket uygulanmıştır. Elde edilen veriler Spss 20.0 programıyla analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Değişme, Din, Tüketim, Din Eğitimi, Kredi

Tendency of Using Bank Loans on Individuals Who Have Taken Institutional Religion Education (Sakarya Province Example)

Abstract

In Turkey, the years 1980-1990 were the period when the religious people tried to occupy public space with their own identities and lifestyles. In this study, the tendency of the individuals who can be defined religious due to their education and profession to use bank loans is sociologically connected with the educational level and occupational independence of the tendency to use credit. Sample data is composed of the academic staff of the Faculty of Theology at Sakarya University, the Imam-Hatip, Mezzin-Kayyim, Koranic Teacher, Religious Culture Teachers and IHL Vocational Teachers in the Sakarya City central provinces. A quantitative approach has been adopted in the research and its survey has been administered face to face. To increase the validity of the study, a questionnaire was applied to 563 people. The data were analyzed by SPSS version 20.0.

Keywords: Social Change, Religion, Consumption, Religious Education, Credit

Giriş*

Bireysel kredi kullanımının 1980'li yıllarda başladığı ülkemizde uygulanan ekonomi politikaları ile birlikte kredi kullanım oranları özellikle 2000'li yıllardan sonra giderek artmıştır. Artan bireysel kredi kullanımıyla birlikte bireyler önce sahip olup sonra ödemeyi, önce borçlanıp daha sonra kazanmayı tercih eder hale gelmiştir. Nakde dayalı alışverişlerde tüketiciler önce paralarını biriktirip daha sonra alışveriş yapmaktadır. Ancak bütün ihtiyaçlarını, isteklerini ve arzuladıklarını alma imkânına sahip olamamaktadırlar. Kredi kullanımı ise bireyleri ister istemez gelecekteki gelirden arttırarak borcunu ödemeye yöneltecek, dolayısıyla satın alma davranışında zamansal olarak bir değişim söz konusu olacaktır. Kredilerin yaygınlaşması bireyleri ihtiyaçlarından öte istekleri doğrultusunda tüketmeye yöneltecektir. Kredilerinin oluşturduğu olanaklarla satın alınan ürünlerin karakteri değişmektedir. Başka bir ifade ile kredi uygulamaları alışverişin zamanlamasını farklılaştırmakta ve satın alınan ürünlerin karakterinin de değişmesine sebep olmaktadır (Arslan & Karan, 2009, s. 5-7). Bu doğrultuda aldıkları eğitim ve meslek grupları baz alınarak dindar olarak tanımlanan bireylerin banka kredisi kullanma eğilimlerinin tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Banka kredisi kullanma davranışıyla ilgili çalışmalar çoğunlukla İslam Ekonomisi ve Finansmanı, İktisat, Ekonomi, İşletme gibi disiplinlerce yürütülmektedir. Sosyoloji disiplini içerisinde banka kredileri sıklıkla kredi kartları özelinde çalışılmıştır. Bu sebeple çalışmanın sosyoloji-din sosyolojisi literatürüne önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Kavramsal Çerçeve

Toplumsal değişme, "toplumsal yapının, kurumların, toplumsal ilişkiler ağının, davranış kalıplarının, toplumsal norm ve değerlerin zaman içerisinde geçirdiği dönüşümlerdir" (Şen, 2012, s. 55).

Kredi deyimi Latince "credere", güvenmek kelimesinden gelmektedir (Aytekin, 2008, s. 527). Kredi işlemi ise karşılıklı güvene dayanarak para ile ödeme vaaadinin değiştirilmesidir. Kredi işleminde, kredi veren para verip ödeme vaadi almakta, kredi alan para alıp, ödeme vaadi vermektedir (Zarakolu, 1977, s. 52). Bireysel krediler, herhangi bir hizmetin ya da malın satın alınmasına bağlı olarak veya olmayarak, ticari amaçlar dışında bireylere sunulan krediler olarak ifade edilebilir (Aydın & Şahin, 2009, s. 50). Başka bir tanıma göre; gerçek kişilerin ticari amaç dışındaki her türlü mal ve hizmet alımlarının finansmanına yönelik doğrudan nakit olarak ve bir defa da ödenen, geri ödemesinin başlangıçta belirlenen faiz oranlarına göre eşit veya değişen taksitler halinde yapılabilen kredidir (Şakar, 2006, s. 199).

* Bu çalışma Sakarya Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimince desteklenmiştir. Proje Numarası: 2017-04-00-011.

Dindarlık *Türkçe Sözlükte* “dini inancı güçlü, din kurallarına bağlı” olarak tanımlanmıştır ve aynı anlamda Arapça kökenli mütedeyyin kelimesine işaret etmektedir (Türk Dil Kurumu, 1998, s. 593). Dindarlık farklı şekillerde tanımlanabilen ve sınıflandırılabilen bir olgudur. Örneğin bir tanıma göre dindarlık belli bir dinin inanç ve öğretilerinin belli bir zamanda belirli bir kişi, grup ya da toplum tarafından yaşanmasını ifade etmektedir. Dindarlık hem kişinin bağlı olduğu dine ait inançlar ve değerlerle ilgilenme, etkinliklerle meşgul olma düzeyi hem de bireysel ya da grup düzeyinde bunların yapılaşmış biçimlerini ihtiva eden bir kavramdır. Bununla birlikte dindarlık kişinin ya da grubun günlük hayatında dinin önemini ifade eden, dine inanma ve bağlanma derecesini gösterir. (Hökelekli, 2010, s. 31). Dindarlık çeşitli faktörler altında gelişen bir süreç olarak tek bir etkenle sınırlandırılmaz. Dindarlığın bağımsız değişkenleri arasında yaş, cinsiyet, sosyoekonomik durum ve eğitim gibi unsurlar sayılabilir. Dindarlığa etki eden unsurlardan biri olan eğitim, bireyin kişilik ve kimlik kazanmasında başat bir unsurdur. Dindarlığın oluşmasında toplumun dini davranışlarına yön veren bilgilerin hangi kanallardan geldiği ve nasıl bir insan yetiştirme düzeniyle bireye ulaştığı, bireyin din algısı ve dindarlığı üzerinde etkili olmaktadır (Subaşı, 2014, s. 201-203). Eğitim ve dindarlık ilişkisi bağlamında dindarlığın eğitim-öğretim düzeyi ve öğrenim içeriğinin dindarlıkla ilişkisi ele alınmaktadır. Türkiye’de üniversite düzeyinde yapılan çalışmaların bulguları incelendiğinde -ilahiyat fakülteleri hariç- öğrenim düzeyi yükseldikçe dindarlık düzeyinde düşüş yaşandığı belirtilmiştir. Öğrenim içeriği-dindarlık ilişkisi ise, kurumsal din eğitimi sürecinin dindarlığın kalitesi üzerindeki etkilerini içermektedir. Buna göre eğitim düzeyi yükseldikçe, dine ilgi artmakta; dini eğitim dindarlığın kalitesini yükseltmektedir (Bahadır, 2010, s. 103; Ulu, 2013)

Dindarlık düzeyi ile ilgili çalışmalarda (Uysal, 1994, s. 64-65, 204-205; Karaca, 2000, s. 222-223,233-234; Onay, 2004, s. 125-132; Yapıcı, 2007, s. 191-198) meslekî din eğitimi alan gençler din eğitimi almayan gençlerden, din hizmeti sunan kurumlarda görev yapan yetişkinler de bu tür bir görev yapmayan meslek gruplarından daha dindar özellikler sergilemektedir. Din görevlileri, mesleki yükümlülükleri gereği belirli bir sosyal çevre ve yaşam tarzı geliştirmekte, kendi dini yükümlülükleri yanında topluma din konusunda yön vermektedirler. Dolayısıyla dini görevle sınırlandırılmış ya da desteklenmiş bir ‘sosyal rol’ yüklenmektedirler. Bu tür bir sosyal çevre ve yaşam tarzı dini hayatlarını daha yoğun bir dinsel içerikle şekillendirmelerine sebep olmakta, dindarlıklarını desteklemektedir (Koç, 2010, s. 242).

Bu çalışma kapsamında dindar olarak kabul edilen kesim, farklı düzeylerde kurumsal din eğitimi almış ve aldıkları eğitime paralel olarak belli bir meslek alanında çalışan bireylerden oluşmaktadır. Çalışmanın örnekleminin bu şekilde sınırlandırılması yukarıda zikredilen eğitim durumu ve mesleğin bireyleri dindar olarak tanımlamadaki belirleyici etkisindedir.

Eğilim, “bir şeye karşı ilgi duyma ve ona doğru yönelme hali, temayül” anlamına gelmektedir (Ayverdi, 2010, s. 326). Toplumsal eğilim, “belirli bir tarihi dönemde sosyal hayatta ve toplumsal gelişimde ortaya çıkan başlıca yöneliş ve tercihlerdir. Başka bir deyişle, çevresel ve kültürel değişim, gelişim ve dönüşüm sürecinde halkın tutum ve eğilimlerinde görülen belli değişikliklerdir.” (Seyyar, 2007, s. 934).

Bu çalışmada banka ile öncelikle konvansiyonel bankalar kastedilmektedir. Konvansiyonel bankalar banka aracılığını faiz adı altındaki ücretlerle yürüten faiz alan ya da veren bankalardır (İbiş, Çatıkkaş, & Çoban Çelikdemir, 2018, s. 59). Katılım bankaları ise sistemini kar zarar ortaklığı üzerine bina eden, topladıkları fonları finansal alım, kiralama vb. yöntemlerle işleten bankalardır. Konvansiyonel bankalar fon sahiplerinden faiz alıp-verirken katılım bankaları elde ettikleri kârı fon sahipleri ile paylaşmakta faizli işlem yapmamaktadır (Dinç, 2017, s. 90). Türkiye’de halen katılım bankası kategorisinde ikisi devletin kurmuş olduğu (Vakıf Katılım ve Ziraat Katılım) toplam beş katılım bankası bulunmaktadır.

Toplumsal Değişme Sürecinde Bir Tüketim Aracı Olarak Banka Kredisi

Tüketim, sözlük anlamı olarak; “bir şeyleri kullanıp bitirmek, yok etmek” demektir (Odabaşı, 2009, s. 16). Tüketim, bütün toplumlarda yer almış en önemli faaliyettir. Bu açıdan tüketim yeni bir olgu veya olay değildir. Ancak tüketim 1970’lerin ortalarından itibaren kitlesel düzeyde temel bir olgu olarak belirginleşmeye başlamış ve sosyal bilimlerde merkezi bir soruşturma alanını oluşturmuştur (Yanıklar, 2006, s. 12). “Tüketim çalışmalarının son çeyrek yüzyıl boyunca sosyal bilimlerin başat araştırma konusu haline gelmesine neden olan içerik değişimi; sıradan insanın yaşam biçimine karşı hoşnutsuzluğu ile ilişkilendirilmiştir” (Tellan, 2009, s. 78).

1970’li yıllardan sonra tüketimin anlamının değişmesindeki birincil neden, dünyada yaşanan merkezden planlı ekonomi modeli uygulamalarının, tüketim kapitalizmi olarak da tanımlanan serbest piyasa ekonomisi karşısındaki başarısızlığı ve dünya ticareti önündeki engellerin kalkmasına koşut ‘Amerikanlaşma’, ‘Coca-kolonileşme’ ya da ‘McDonaldslaştırma’ isimleri adı altında sembolleşen küresel tüketim mallarının bolluğudur. Bununla birlikte, sanayileşmiş ülkelerin tüketim alışkanlıklarının yaygınlaşması, tüketimin, dünya toplumlarının kaynaklarına ve geleneklerine yönelik bir tehdit ya da zengin ve yoksul olarak ayrılan ülkeler arasındaki uçurumu derinleştiren bir unsur şeklinde görülmesinin önüne geçerek; kişiler ve kültürlerarası iletişimde rol oynayan, dünya çapında ekolojik tahribata yol açan ve insan varlığının sürdürülebilirliğini tehdit eden sosyolojik bir etkinlik olarak tanımlanmasına yol açmıştır (Tellan, 2009, s. 84).

Türkiye’de ise tüketimin değişen anlamının görünümleri 1980’li yıllara rastlamaktadır. 1980’lerden itibaren uygulanmaya başlayan neoliberal politikalarla birlikte Türkiye’de yaşam tarzlarını biçimlendiren küresel bir tüketim kültürü oluşturulmaya başlanmıştır. Bu değişim şehirlisinden

köylüsüne, zengininden fakirine kadar her yerleşim biriminde her sınıfta ve her farklı görüşten insanda küresel tüketim tarzının yaygınlaşması ve ideal yaşam tarzına dönüşmesi biçiminde kendini kabul ettirmiştir. Bu kabulde toplumun devlet için değil devletin toplum için var olduğu görüşünün benimsenmesi, uluslararası örgütlerle kurulan ilişkiler, üretimde ve alt yapı hizmetlerindeki değişme ve gelişmeler, Gayri Safi Milli Yurtiçi Hâsıla içindeki sanayi ve hizmet sektörünün payının artması, nüfus hareketleri etkili olmuştur (Orçan, 2014, s. 197-269). Yaşanan değişimlere paralel olarak tüketici kredileri de bu dönemde ortaya çıkmıştır.

1980'li yılların sonlarında Türkiye'de kullanılmaya başlayan tüketici kredileri 2000'li yıllardan itibaren hızla büyümeye başlamıştır. Uygulamaya konulan neoliberal politikalarla birlikte serbest piyasa ekonomisinin ortaya çıkması, tüketim ürünlerinin çeşitliliğinin artması, kırdan kente yaşanan göçler, tarımda çalışan nüfusun sanayi ve hizmet sektörüne geçmesi başka bir deyişle maaşlı ve ücretli çalışan bireylerin oranının artması, kadınların çalışma hayatına katılması, bankalar tarafından sağlanan taksit imkânlarının oluşması ve artması bireysel kredi kullanımı etkilemiştir.

Türkiye'nin 1980-2016 yılları arasındaki kır-kent nüfus oranları, 1981-2017 yılları arasındaki çalışan nüfusun sektörel dağılımları ve 1981 ve 2017 yılları ve kadınların çalışma hayatına katılım oranları aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir.

Tablo:1 1980-2016 yılları arasındaki kır-kent nüfus oranları

Sayım Dönemleri	Kentsel Nüfus(%)	Kırsal Nüfus (%)
1980	43,9	56,1
1985	53	46,9
1990	59	41
2000	64,9	35,1
2007	70,5	29,5
2012	77,3	22,7
2016	92,3	7,7

Kaynak: (Yılmaz, 2015, s. 165), (Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları Haber Bülteni, 2017)

Tablo:2 1981-2017 yılları arasında çalışan nüfusun sektörel dağılımı

Yıllar ve Sektörler	1981	1995	2000	2006	2012	2017
Tarım	22,2	15,7	13,2	11	23,3	19,3
Sanayi	21,6	26,3	23,3	29,1	20,1	19,1
Hizmetler	56,3	58	59,5	59,9	51,1	54

Kaynak: (Orçan, 2014, s. 207), (Hanehalkı İş Gücü İstatistikleri Haber Bülteni, 2012), (İş Gücü İstatistikleri, 2018)

Tablo:3 1981-2017 yılları arasında kadınların işgücüne katılım oranları

Yıllar	İşgücüne katılım oranı
1988	34,3
1995	30,9
2000	26,6
2006	23,6
2011	28,8
2014	34,5
2017	38,3

Kaynak: (İstatistik Göstergeler 1923-2013, 2014, s. 126-127), (HaneHalkı İş Gücü İstatistikleri Haber Bülteni, 2014), (İş Gücü İstatistikleri Haber Bülteni, 2017)

Tarım toplumundan ve yaşam biçiminden sanayi ve şehir yaşamına nüfus akın ettikçe ve çalışan nüfusun sektörel olarak tarımdan sanayi ve hizmet sektörüne kaymasıyla tüketim türleri, kalıpları, tarzları değişmekte ve çeşitlenmektedir. Kentsel nüfus, kırsal nüfusa göre daha tüketicidir. Şehirler etkileşimin daha hızlı yaşandığı mekânlardır (Orçan, 2014, s. 210-217). Şehirleşmenin yansıması olarak zorunlu ihtiyaçlar dışında kalan; kültür, eğlence, lokanta, pastane, otel ve “diğerleri” olarak isimlendirilen makyaj, kuaför, berber gibi kişisel bakım ve hizmetlerinden; çanta, cüzdan, telefon, fax, posta ve internet hizmetleri ev ve hane halkıyla ilgili mal ve hizmetlere kadar yapılan harcamalarda artış görülmektedir (Orçan, 2014, s. 218). Kadınların da işgücüne katılım oranlarının artmasıyla ev içi rollerdeki değişim, çocukların bakımı, ev işlerinin yapılmasındaki farklılaşmalar yeni ihtiyaçları ortaya çıkarmıştır. Örneğin; bireyler çocuk bakımı ve ev işlerinin yapılması için profesyonel destek alabilmektedirler. Başka bir deyişle daha fazla mal ve hizmete ihtiyaç duymaktadırlar. Bununla birlikte kadınların kendi gelirlerini sağlamaları tüketim davranışlarında bağımsız karar vermelerine de sebep olmaktadır. Bayraktar (1995) tarafından yapılan “Kadınların Çalışma Durumu ve Tüketim Davranışları” adlı çalışması konuyu ayrıntılı olarak ele almıştır (Bayraktar, 1995, s. 89).

Mağaza zincirleri (gıda, giyim, dayanıklı tüketim ürünleri, ev eşyası), network marketleri, showroomlar, fabrika satış mağazaları, eğlence merkezleri, alışveriş merkezleri, yiyecek-içecek mekânları gibi küresel mağaza tipleri ve eğlence mekânlarının kendini göstermesi, alışveriş yaparken nakit paraya alternatif olarak oluşan kredi kartı, sanal para, bireysel bankacılık işlemlerinin sağladığı geniş olanaklar, haftanın 7 gününde uzun saat dilimleri içerisinde hizmet veren alışveriş alanlarının oluşması, serbest zaman değerlendirme biçimlerinin değişmesi tüketimin mekân ve zamanda dönüşmesi ve tüketim araçlarındaki çeşitliliği gözler önüne sermektedir (Orçan, 2014, s. 226-238). Bu nedenlerle bireysel kredileri

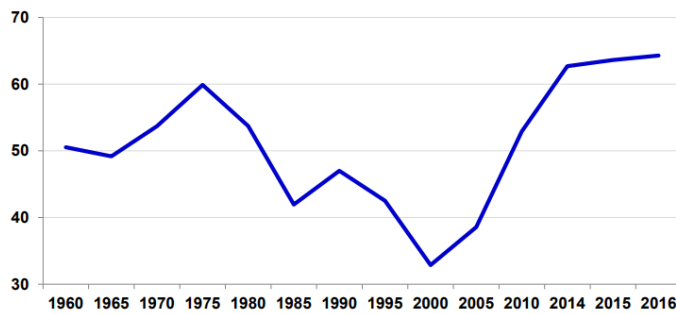
kullanmaya yönelik ihtiyaçları ve eğilimleri artmaktadır. Bununla birlikte literatürde Boylu, Günay, Terzioğlu (2007)'nin "Ailelerin Bankalarca Sağlanan Tüketici Kredilerini Kullanma Durumlarının İncelenmesi" isimli çalışmalarında bireylerin kredi kullanma amaçları; Ev-araba satın alma, ev eşyalarının alımı ve yenilenmesi, bilgisayar veya beyaz eşya satın alma, eğitim, evlilik hazırlıkları, bedelli askerlik, tatil, biriken faturaları ödeme, mevcut harcamalarının devamını sağlama, tıbbi harcamalar olarak belirtilmiştir. Bu sonuçlar yukarıda bahsedilen bireysel kredi kullanma ihtiyaç ve eğilimlerinin artmasıyla ilgili görüşlerimizi destekler niteliktedir (Aydiner Boylu, Günay, & Terzioğlu, 2007, s. 7). Bu çalışmayla bazı konularda benzerlik taşıyan diğer bir diğer çalışma Kızıltepe ve Yardımcıoğlu tarafından "Diyanet Personelinin Faiz Hassasiyeti Üzerine Bir Araştırma" isimli makalesidir (Kızıltepe & Yardımcıoğlu, 2017). Metin içinde ilgili yerlerde belirtileceği gibi bu araştırma bazı konularda bu çalışmayla örtüşmekte ancak gerek örneklem gerekse odak noktası bakımından ayrılmaktadır. Türkiye Bankalar Birliği verilerine bakıldığında bireysel kredi dağılımları 2002 yılında %0,4 , 2005 yılında %29,2, 2010 yılında %32,3, 2015'te %27 2016 yılında %26 ve 2017'de %25(İlk 9 ay)'tir. (Türkiye Bankalar Birliği, 2017, s. 48) (Türkiye Bankalar Birliği, 2017, s. 2).

Tablo 4: 2002-2016 yılları arasındaki bireysel kredi

	2002	2005	2010	2015	2016
Toplam	61.112	161.073	563.583	1.531.651	1.791.576
Bireysel	269	47.057	181.780	419.030	460.167
-Kredi kartları	0,15	18.384	49.098	102.589	110.324
-Konut	64	12.423	61.660	144.221	165.115
-Otomobil	46	6.230	6.027	6.679	7.000
-Diğer	159	10.021	64.995	165.541	177.728

dağılımları

Tablo 5: 1960-2016 yılları arasında bireysel kredi kullanımı grafiği

Bireysel kredi kullanımında gelir düzeyi önemli bir faktör olmakla beraber, bireylerin içinde bulunduğu yaşam dönemi, hane halkı büyüklüğü, meslek, öğrenim düzeyi ve yaş gibi faktörler de etkilidir. (Bird, Hagstrom ve

Wild,1997; Danes ve Hira,1990; Zhu ve Meeks,1994 akt. Aydıner Boylu, Günay, & Terzioğlu, 2007, s. 2).

Yöntem

Araştırma Evreni ve Örneklem

Çalışma evrenini farklı meslek kategorilerinden din eğitimi almış bireyler oluşturmaktadır. Örneklemi Sakarya ili Serdivan, Arifiye, Erenler, Adapazarı ilçelerindeki İlahiyat Fakültesi akademik personeli, din görevlileri (İmam-Hatip, Müezzin-Kayyım ve Kur'an Kursu Öğreticisi) ve Din Kültürü Öğretmenleri, İHL Meslek Dersleri öğretmenleri oluşturmaktadır. Araştırmanın yapıldığı dönemde, İlahiyat Fakültesinde 108 akademik personel, ilçe müftülüklerinde din görevlisi kategorisinde 765 personel ve ilçe milli eğitim müdürlüklerinde İHL Meslek Dersleri öğretmeni ve Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeni olarak çalışan 295 öğretmen bulunmaktadır. Bu kapsamda %3 hata payı ile 516 kişiye ulaşılması yeterlidir ancak 600 kişiye anket uygulanmış, geçersiz anketler araştırma dışında bırakılarak örneklem sayısı 563 olarak netleşmiştir. Araştırmada kota örnekleme kullanılmıştır. Kota örnekleme, sınırlı bir evrende araştırmacıların öngördüğü belirli değişkenlere göre sınıflandırmayı içerir (Gökçe, 1992, s. 118-119). Örneklem grubu eğitim durumu ve meslek gruplarına göre ayrılmıştır. Bu kotalardaki bireylerin tespitinde kotaların gerektirdiği yüzdelik dilim çerçevesinde örnekler seçilmiştir (Gökçe, 1992, s. 119).

Varsayım

Varsayım; araştırmada sorgulanmaya gerek görülmeden, önceden doğru kabul edilen yargılardır (Karasar, 2016, s. 102).Başka bir deyişle, "doğrulanmış, kanıtlanmış, gerçekmiş gibi kabul edilerek bir olayı açıklamada yararlanılan ilke"dir (Püsküllüoğlu, 2003, s. 1029).Bu çalışmanın varsayımı, dindar olarak tanımlanan örneklem grubunun, banka kredisi kullanma eğilimlerinde dini bilgileri, hassasiyetleri ve bakış açıları doğrultusunda hareket etmeleridir.

Hipotezler

-H0: Kurumsal dini eğitim düzeyi, banka kredisi kullanma eğilimlerinde ayırt edici bir faktördür.
-H0: Meslek grupları, banka kredisi kullanma eğilimlerinde ayırt edici bir faktördür.

Bulgular

Çalışmaya katılan 563 kişiden %41,9'u (236) bayan, %57'si (321) erkektir, %1,1'i (6) bu soruya yanıt vermemiştir. 18-24 yaş aralığında %4,1(23), 25-34 yaş aralığında %25,2(142), 35-44 yaş aralığında %38(214), 45-54 yaş aralığında %25(141), 55-64 yaş aralığında%6,7(38) kişi bulunmaktadır. Bireylerin %5,9 (33) lise, %36,1 (203) ön lisans, %40,7 (229) lisans, %9,8 (55) yüksek lisans, %6,2 (35) doktora mezunudur. Gelir durumları 2000-2500TL

%3,9 (22), 2501-3000TL %23,1 (130), 3001-3500TL %7,6 (43), 3501-4000TL %9,9 (56), 4001-4500TL %5,2 (29), 4501-5000TL %9,4 (53), 5001+ TL %18,3 (103) aralıklarındadır. Meslek gruplarına göre dağılımlara bakıldığında; %20,6 (116) Din Kültürü Öğretmeni, %7,5 (42) İHL Meslek Dersi Öğretmeni, %34,8 (196) İmam- Müezzin, %27,7 (156) Kur'an Kursu Hocası, %8,9'u (50) Akademisyenlerden oluşmaktadır.

Çapraz Tablolar

Tablo 11: Eğitim Durumu * İhtiyaç Banka Kredisi

			1,00	2,00	3,00	4,00	5,00	Toplam
EĞİTİM DURUMU	Lise	Sayı	24	2	2	2	3	33
		Toplam İçinde	4,4%	,4%	,4%	,4%	,5%	6,0%
	Ön lisans	Sayı	164	9	13	3	8	197
		Toplam İçinde	30,0%	1,6%	2,4%	,5%	1,5%	36,0%
	Lisans	Sayı	178	22	19	3	5	227
		Toplam İçinde	32,5%	4,0%	3,5%	,5%	,9%	41,5%
	Yüksek Lisans	Sayı	37	8	6	2	2	55
		Toplam İçinde	6,8%	1,5%	1,1%	,4%	,4%	10,1%
	Doktora	Sayı	27	0	3	2	3	35
		Toplam İçinde	4,9%	0,0%	,5%	,4%	,5%	6,4%
	Toplam	Sayı	430	41	43	12	21	547
		Toplam İçinde	78,6%	7,5%	7,9%	2,2%	3,8%	100,0%

“İhtiyacım olduğunda banka kredisi kullanırım” sorusunu yanıtlayan 33 lise mezunu bireyden 26’sı bu fikre katılmama, 9’u katılma eğilimine, 197 ön lisans mezunu birey içerisinde 173’ü katılmama, 11’i katılma eğilimine, 227 lisans mezunu birey içerisinde 200’ü katılmama, 8 ‘i katılma eğilimine, 55 yüksek lisans mezunu birey arasından 45’i bu fikre katılmama, 4’ü katılma eğilimine, 35 doktora mezunu birey içerisinde 27’si bu fikre katılmama, 5’i ise katılma eğilimine sahiptir. Diğer bir deyişle soruyu yanıtlayan 547

kişiden katılmama eğilimi gösteren kişi sayısı 471(%86,1) iken bu düşünceye katılma eğilimi gösteren kişilerin sayısı 33(%6)'tür.

Tablo 12: Eğitim Durumu * Lüks İstek Kredi

			1,00	2,00	3,00	4,00	5,00	Toplam
EĞİTİM DURUMU	Lise	Sayı	29	0	1	1	2	33
		Toplam İçinde	5,3%	0,0%	,2%	,2%	,4%	6,0%
	Ön lisans	Sayı	166	10	9	2	8	195
		Toplam İçinde	30,4%	1,8%	1,6%	,4%	1,5%	35,7%
	Lisans	Sayı	188	21	13	2	4	228
		Toplam İçinde	34,4%	3,8%	2,4%	,4%	,7%	41,8%
	Yüksek Lisans	Sayı	42	5	3	3	2	55
		Toplam İçinde	7,7%	,9%	,5%	,5%	,4%	10,1%
	Doktora	Sayı	29	3	0	0	3	35
		Toplam İçinde	5,3%	,5%	0,0%	0,0%	,5%	6,4%
	Toplam	Sayı	454	39	26	8	19	546
		Toplam İçinde	83,2%	7,1%	4,8%	1,5%	3,5%	100,0%

“Sahip olmayı çok istediğim lüks bir araba veya ev için banka kredisi kullanabilirim” sorusunu yanıtlayan 33 lise mezunu bireyden 30’u bu fikre katılmama, 3’ü katılma eğilimine, 195 ön lisans mezunu birey içerisinde 176’sı katılmama, 10’u katılma eğilimine, 228 lisans mezunu birey içerisinde 209’u katılmama, 6’sı katılma eğilimine, 55 yüksek lisans mezunu birey arasından 47’si bu fikre katılmama, 5’i katılma eğilimine, 35 doktora mezunu birey içerisinde 32’si bu fikre katılmama, 3’ü ise katılma eğilimine sahiptir. Diğer bir deyişle soruyu yanıtlayan 546 kişiden katılmama eğilimi gösteren kişi sayısı 493(%90,3) iken bu düşünceye katılma eğilimi gösteren kişilerin sayısı 27(%5)’dir. Soruda geçen “lüks” ifadesi bireylerin bu soruya katılmama eğilimlerinin artmasında etkili bir faktör olarak görülebilir.

Tablo 13: Eğitim Durumu * Devlet Özel Banka

			1,00	2,00	3,00	4,00	5,00	Toplam
EĞİTİM DURUMU	Lise	Sayı	15	2	5	2	9	33
		Toplam İçinde	2,8%	,4%	,9%	,4%	1,7%	6,2%
	Ön lisans	Sayı	106	9	25	17	35	192
		Toplam İçinde	20,0%	1,7%	4,7%	3,2%	6,6%	36,3%
	Lisans	Sayı	111	15	25	25	42	218
		Toplam İçinde	21,0%	2,8%	4,7%	4,7%	7,9%	41,2%
	Yüksek Lisans	Sayı	26	4	12	6	5	53
		Toplam İçinde	4,9%	,8%	2,3%	1,1%	,9%	10,0%
	Doktora	Sayı	16	3	6	1	7	33
		Toplam İçinde	3,0%	,6%	1,1%	,2%	1,3%	6,2%
	Toplam	Sayı	274	33	73	51	98	529
		Toplam İçinde	51,8%	6,2%	13,8%	9,6%	18,5%	100,0%

“Kredi kullanacağım zaman devlet bankalarını özel bankalara tercih ederim” sorusunu yanıtlayan 33 lise mezunu bireyden 17’si bu fikre katılmama, 11’i katılma eğilimine, 192 ön lisans mezunu birey içerisinde 115’i katılmama, 52’si katılma eğilimine, 218 lisans mezunu birey içerisinde 126’sı katılmama, 67’si katılma eğilimine, 53 yüksek lisans mezunu birey arasından 30’u bu fikre katılmama, 11’i katılma eğilimine, 33 doktora mezunu birey içerisinde 19’u bu fikre katılmama, 8’i ise katılma eğilimine sahiptir. Diğer bir deyişle soruyu yanıtlayan 529 kişiden katılmama eğilimi gösteren kişi sayısı 307 (%58) iken bu düşünceye katılma eğilimi gösteren kişilerin sayısı 149 (%28,1)’dur.

Tablo 14: Eğitim Durumu * Hiçbir Kredi Kullanmam

			1,00	2,00	3,00	4,00	5,00	Toplam
EĞİTİM DURUMU	Lise	Sayı	16	1	7	3	5	32
		Toplam İçinde	2,9%	,2%	1,3%	,6%	,9%	5,9%
	Ön lisans	Sayı	98	21	19	8	49	195
		Toplam İçinde	18,0%	3,9%	3,5%	1,5%	9,0%	35,9%
	Lisans	Sayı	98	27	35	14	52	226
		Toplam İçinde	18,0%	5,0%	6,4%	2,6%	9,6%	41,6%
	Yüksek Lisans	Sayı	18	12	5	5	15	55
		Toplam İçinde	3,3%	2,2%	,9%	,9%	2,8%	10,1%
	Doktora	Sayı	25	4	2	1	3	35
		Toplam İçinde	4,6%	,7%	,4%	,2%	,6%	6,4%
	Toplam	Sayı	255	65	68	31	124	543
		Toplam İçinde	47,0%	12,0%	12,5%	5,7%	22,8%	100,0%

“Katılım bankası dahi olsa hiçbir şekilde kredi kullanmam” sorusunu yanıtlayan 32 lise mezunu bireyden 17’si bu fikre katılmama, 8’i katılma eğilimine, 195 ön lisans mezunu birey içerisinde 119’u katılmama, 57’si katılma eğilimine, 226 lisans mezunu birey içerisinde 125’i katılmama, 66’sı katılma eğilimine, 55 yüksek lisans mezunu birey arasından 30’u bu fikre katılmama, 20’si katılma eğilimine, 35 doktora mezunu birey içerisinde 29’u bu fikre katılmama, 4’ü ise katılma eğilimine sahiptir. Diğer bir deyişle soruyu yanıtlayan 543 kişiden katılmama eğilimi gösteren kişi sayısı 320 (%59) iken bu düşünceye katılma eğilimi gösteren kişilerin sayısı 155(%28,5)’dir.

“İhtiyacım olduğunda banka kredisi kullanırım.” ve “Sahip olmayı çok istediğim lüks bir araba veya ev için banka kredisi kullanabilirim” sorularına yüksek oranda katılmama eğilimi gösteren bireyler bu soruda aynı düzeyde katılmama eğilimi göstermemişlerdir. Bu sonucun ortaya çıkmasında katılımcıların kurumsal din eğitimi sürecinde, özellikle lisans ve lisansüstü eğitim düzeyinde, katılım bankacılığına ilişkin tartışmalardan haberdar olmaları etkili bir unsur olarak görülebilir.

Tablo 15: Eğitim Durumu * Zor Durum Banka Kredisi

EĞİTİM DURUMU		1,00	2,00	3,00	4,00	5,00	Toplam
		Lise	Sayı	6	4	6	3
	Toplam İçinde	1,1%	,7%	1,1%	,5%	2,6%	6,0%
Ön lisans	Sayı	42	11	26	12	110	201
	Toplam İçinde	7,7%	2,0%	4,7%	2,2%	20,0%	36,6%
Lisans	Sayı	45	24	32	19	106	226
	Toplam İçinde	8,2%	4,4%	5,8%	3,5%	19,3%	41,2%
Yüksek Lisans	Sayı	13	9	7	6	19	54
	Toplam İçinde	2,4%	1,6%	1,3%	1,1%	3,5%	9,8%
Doktora	Sayı	15	1	7	4	8	35
	Toplam İçinde	2,7%	,2%	1,3%	,7%	1,5%	6,4%
Toplam	Sayı	121	49	78	44	257	549
	Toplam İçinde	22,0%	8,9%	14,2%	8,0%	46,8%	100,0%

“Kişi zor durumda kalsa bile banka kredisi kullanmamalıdır” sorusunu yanıtlayan 33 lise mezunu bireyden 10’u bu fikre katılmama, 17’si katılma eğilimine, 201 ön lisans mezunu birey içerisinde 53’ü katılmama, 122’si katılma eğilimine, 226 lisans mezunu birey içerisinde 69’u katılmama, 125’i katılma eğilimine, 54 yüksek lisans mezunu birey arasından 22’si bu fikre katılmama, 25’i katılma eğilimine, 35 doktora mezunu birey içerisinde 16’sı bu fikre katılmama, 12’si ise katılma eğilimine sahiptir. Diğer bir deyişle soruyu yanıtlayan 549 kişiden katılmama eğilimi gösteren kişi sayısı 170 (%30,9) iken bu düşünceye katılma eğilimi gösteren kişilerin sayısı 301(%54,8)’dir.

Banka kredisi kullanma eğiliminde dini bilgileri ve hassasiyetleriyle hareket ettiklerini varsayılan bireylerin bu soruya verdikleri %30,9 oranında

katılmama eğilimi yani Kişi zor durumda kalırsa banka kredisi kullanabilir yönündeki düşüncelerinde soruda yer alan “zor durumda kalma” vurgusunun etkili olduğu düşünülmektedir. Bireyler günümüzde zorunlu ihtiyaç olarak nitelendirdikleri bir konuta sahibi olabilmek için banka kredisi kullanma eğilimindedirler. 2016 yılında 2.327.266 kişi, 2017 yılında ise de 2.840.059 kişi tüketici ve konut kredisi kullanmıştır. Yani kredi kullanan kişi sayısı bir önceki yılın aynı dönemine göre %22 artmıştır (Türkiye Bankalar Birliği, 2017). Çalışmanın varsayımını dikkate alındığında örneklem grubunun içerisinde para biriktirerek ev sahibi olmanın mümkün olmadığı başka bir deyişle para biriktirememek bir zaruret olarak görüldüğü için bireyler bu soruda daha yüksek oranda banka kredisi kullanma eğilime sahip olmuş olabilirler.

Tablo 16: Eğitim Durumu * Düşük Teklif

			1,00	2,00	3,00	4,00	5,00	Toplam	
EĞİTİM DURUMU	Lise	Sayı	15	1	4	4	6	30	
		Toplam İçinde	3,0%	,2%	,8%	,8%	1,2%	5,9%	
	Ön lisans	Sayı	108	12	16	16	29	181	
		Toplam İçinde	21,3%	2,4%	3,2%	3,2%	5,7%	35,7%	
	Lisans	Sayı	126	12	17	11	47	213	
		Toplam İçinde	24,9%	2,4%	3,4%	2,2%	9,3%	42,0%	
	Yüksek Lisans	Sayı	27	3	7	5	10	52	
		Toplam İçinde	5,3%	,6%	1,4%	1,0%	2,0%	10,3%	
	Doktora	Sayı	20	0	1	5	5	31	
		Toplam İçinde	3,9%	0,0%	,2%	1,0%	1,0%	6,1%	
	Toplam		Sayı	296	28	45	41	97	507
			Toplam İçinde	58,4%	5,5%	8,9%	8,1%	19,1%	100,0%

“Kredi kullanacağım zaman en düşük teklif veren bankayı tercih ederim” sorusunu yanıtlayan 30 lise mezunu bireyden 16’sı bu fikre katılmama, 10’u katılma eğilimine, 181 ön lisans mezunu birey içerisinde 120’si katılmama, 45’i katılma eğilimine, 213 lisans mezunu birey içerisinde 135’i katılmama, 58’i katılma eğilimine, 52 yüksek lisans mezunu birey arasından 30’u bu fikre katılmama, 15’i katılma eğilimine, 31 doktora mezunu birey içerisinde 20’si bu fikre katılmama, 10’u ise katılma eğilimine sahiptir. Diğer bir deyişle soruyu yanıtlayan 507 kişiden katılmama eğilimi gösteren kişi sayısı 324 (%63,9) iken bu düşünceye katılma eğilimi gösteren kişilerin sayısı 138(%27,2)’dir. Kızıltepe ve Yardımcıoğlu’nun çalışmasında buna benzer bir soruya katılımcıların (Din görevlileri) %24,4 oranında kredi kullanacağı zaman kredi maliyeti daha düşük olan bankaları tercih edeceği sonucu çıkmıştır (Kızıltepe & Yardımcıoğlu, 2017)

Tablo 17: Meslek * İhtiyaç Banka Kredisi

		1,00	2,00	3,00	4,00	5,00	Toplam	
MESLEK	Din Kültürü Öğretmeni	Sayı	86	10	12	2	6	116
		Toplam İçinde	15,6%	1,8%	2,2%	,4%	1,1%	21,0%
	İHL Meslek Dersi Öğretmeni	Sayı	30	6	5	0	1	42
		Toplam İçinde	5,4%	1,1%	,9%	0,0%	,2%	7,6%
	İmam-Müezzin	Sayı	156	13	10	5	8	192
		Toplam İçinde	28,3%	2,4%	1,8%	,9%	1,4%	34,8%
	Kuran Kursu Hocası	Sayı	126	9	12	2	3	152
		Toplam İçinde	22,8%	1,6%	2,2%	,4%	,5%	27,5%
	Akademisyen	Sayı	36	2	5	3	4	50
		Toplam İçinde	6,5%	,4%	,9%	,5%	,7%	9,1%
	Toplam	Sayı	434	40	44	12	22	552
		Toplam İçinde	78,6%	7,2%	8,0%	2,2%	4,0%	100,0%

“İhtiyacım olduğunda banka kredisi kullanırım” sorusunu yanıtlayan 116 Din Kültürü Öğretmeninden 96’sı bu fikre katılmama, 8’i katılma eğilimine, 42 İHL Meslek Dersi Öğretmeninden 36’sı katılmama, 1’i katılma eğilimine, 192 İmam- Müezzinden 169’u katılmama, 13’ü katılma eğilimine, 152 Kuran Kursu Hocasından 135’i bu fikre katılmama, 5’i katılma eğilimine, 50 Akademisyenden 38’i bu fikre katılmama, 7’si ise katılma eğilimine sahiptir. Diğer bir deyişle soruyu yanıtlayan 552 kişiden katılmama eğilimi gösteren kişi sayısı 474 (%85,8) iken bu düşünceye katılma eğilimi gösteren kişilerin sayısı 34 (%6,2)’tür.

Tablo 18: Meslek * Lüks İstek Kredi

			1,00	2,00	3,00	4,00	5,00	Toplam
MESLEK	Din Kültürü Öğretmeni	Sayı	93	8	8	3	4	116
		Toplam İçinde	16,9%	1,5%	1,5%	,5%	,7%	21,1%
	İHL Meslek Dersi Öğretmeni	Sayı	34	2	4	1	1	42
		Toplam İçinde	6,2%	,4%	,7%	,2%	,2%	7,6%
	İmam- Müezzın	Sayı	160	14	7	4	6	191
		Toplam İçinde	29,0%	2,5%	1,3%	,7%	1,1%	34,7%
	Kuran Kursu Hocası	Sayı	130	10	7	1	4	152
		Toplam İçinde	23,6%	1,8%	1,3%	,2%	,7%	27,6%
	Akademisyen	Sayı	40	5	1	0	4	50
		Toplam İçinde	7,3%	,9%	,2%	0,0%	,7%	9,1%
	Toplam	Sayı	457	39	27	9	19	551
		Toplam İçinde	82,9%	7,1%	4,9%	1,6%	3,4%	100,0%

“Sahip olmayı çok istediğim lüks bir araba veya ev için banka kredisi kullanabilirim” sorusunu yanıtlayan 116 Din Kültürü Öğretmeninden 101’i bu fikre katılmama, 7’si katılma eğilimine, 42 İHL Meslek Dersi Öğretmeninden 36’sı katılmama, 2’si katılma eğilimine, 191 İmam-

Müezzinden 171'ikatılmama, 10'u katılma eğilimine, 152 Kuran Kursu Hocasından 140'ı bu fikre katılmama, 5'i katılma eğilimine, 50 Akademisyenden 45'i bu fikre katılmama, 4'ü ise katılma eğilimine sahiptir. Diğer bir deyişle soruyu yanıtlayan 551 kişiden katılmama eğilimi gösteren kişi sayısı 496(%90) iken bu düşünceye katılma eğilimi gösteren kişilerin sayısı 28(%5)'dir.

Tablo 19: Meslek * Devlet Özel Banka

			1,00	2,00	3,00	4,00	5,00	Toplam
MESLEK	Din Kültürü Öğretmeni	Sayı	59	6	19	11	20	115
		Toplam İçinde	11,0%	1,1%	3,6%	2,1%	3,7%	21,5%
	İHL Meslek Dersi Öğretmeni	Sayı	23	2	4	6	7	42
		Toplam İçinde	4,3%	,4%	,7%	1,1%	1,3%	7,9%
	İmam-Müezzın	Sayı	103	2	19	19	44	187
		Toplam İçinde	19,3%	,4%	3,6%	3,6%	8,2%	35,0%
	Kuran Kursu Hocası	Sayı	70	16	24	12	20	142
		Toplam İçinde	13,1%	3,0%	4,5%	2,2%	3,7%	26,6%
	Akademisyen	Sayı	23	5	8	3	9	48
		Toplam İçinde	4,3%	,9%	1,5%	,6%	1,7%	9,0%
	Toplam	Sayı	278	31	74	51	100	534
		Toplam İçinde	52,1%	5,8%	13,9%	9,6%	18,7%	100,0%

“Kredi kullanacağım zaman devlet bankalarını özel bankalara tercih ederim” sorusunu yanıtlayan 115 Din Kültürü Öğretmeninden 65'i bu fikre katılmama, 31'i katılma eğilimine, 42 İHL Meslek Dersi Öğretmeninden 25'i katılmama, 13'ü katılma eğilimine, 187 İmam- Müezzinden 105'i katılmama, 63'ü katılma eğilimine, 142 Kuran Kursu Hocasından 86'sı bu fikre katılmama, 32'si katılma eğilimine, 48 Akademisyenden 28'i bu fikre

katılmama, 12'si ise katılma eğilimine sahip olduğu görülmektedir. Diğer bir deyişle soruyu yanıtlayan 534 kişiden katılmama eğilimi gösteren kişi sayısı 309(%57,9) iken bu düşünceye katılma eğilimi gösteren kişilerin sayısı 151(%27,6)'dir.

Tablo 18 ve 19'daki dağılımlara bakıldığında yüksek oranda kredi kullanmama eğilimi sahip örneklem grubunun bu soruya verdikleri cevaplara göre herhangi bir nedenle kredi kullanma davranışı gösterirlerse %27,6 oranında devlet bankaları özel bankalara tercih edeceklerini belirtmişlerdir. Bu eğilimin sebebi, örneklem grubunun devlet bankalarına duydukları güven ve devlet bankalarından alınan kredilerin diğer bankalardan alınan kredilerden farklı görülmesinden kaynaklanabilir.

Tablo 20: Meslek * Hiçbir Kredi Kullanmam

			1,00	2,00	3,00	4,00	5,00	Toplam
MESLEK	Din Kültürü Öğretmeni	Sayı	57	17	13	5	23	115
		Toplam İçinde	10,4%	3,1%	2,4%	,9%	4,2%	21,0%
	İHL Meslek Dersi Öğretmeni	Sayı	16	8	2	3	13	42
		Toplam İçinde	2,9%	1,5%	,4%	,5%	2,4%	7,7%
	İmam-Müezzin	Sayı	92	19	27	8	45	191
		Toplam İçinde	16,8%	3,5%	4,9%	1,5%	8,2%	34,9%
	Kuran Kursu Hocası	Sayı	66	13	24	12	35	150
		Toplam İçinde	12,0%	2,4%	4,4%	2,2%	6,4%	27,4%
	Akademisyen	Sayı	26	7	3	3	11	50
		Toplam İçinde	4,7%	1,3%	,5%	,5%	2,0%	9,1%
	Toplam	Sayı	257	64	69	31	127	548
		Toplam İçinde	46,9%	11,7%	12,6%	5,7%	23,2%	100,0%

“Katılım bankası dahi olsa hiçbir şekilde kredi kullanmam” sorusunu yanıtlayan 115 Din Kültürü Öğretmeninden 74’ü bu fikre katılmama, 28’i katılma eğilimine, 42 İHL Meslek Dersi Öğretmeninden 24’ü katılmama, 16’sı katılma eğilimine, 191 İmam- Müezzinden 111’i katılmama, 53’ü katılma eğilimine, 150 Kuran Kursu Hocasından 79’u bu fikre katılmama, 47’si katılma eğilimine, 50 Akademisyenden 33’ü bu fikre katılmama, 14’ü ise katılma eğilimine sahiptir. Diğer bir deyişle soruyu yanıtlayan 548 kişiden katılmama eğilimi gösteren kişi sayısı 321(%58,6) iken bu düşünceye katılma eğilimi gösteren kişilerin sayısı 158(%28,9)’dir.

Tablo 18 ve 19’daki dağılımlara bakıldığında yüksek oranda kredi kullanmama eğilimine sahip olan örneklem grubunun kredi kullanma davranışı gösterecekleri zaman bu soruya %28,9 oranında katılma eğilimine sahip olmaları soruda yer alan “Katılım bankası” ifadesinden kaynaklanıyor olabilir. Zira banka kredisi kullanma eğiliminde dini bilgileri ve hassasiyetleriyle hareket ettiklerini varsayılan bireylerin bu soruya verdikleri %28,9 oranındaki katılma eğilimlerinin ortaya çıkmasında katılım bankalarının diğer bankalara göre daha farklı değerlendirilmesi etkili olabilir.

Tablo 21: Meslek * Zor Durum Kalsa Banka Kredisi

			1,00	2,00	3,00	4,00	5,00	Toplam
MESLEK	Din Kültürü Öğretmeni	Sayı	25	13	15	8	54	115
		Toplam İçinde	4,5%	2,3%	2,7%	1,4%	9,7%	20,8%
	İHL Meslek Dersi Öğretmeni	Sayı	6	8	8	3	17	42
		% Meslek	14,3%	19,0%	19,0%	7,1%	40,5%	100,0%
	İmam- Müezzini	Sayı	48	14	25	16	92	195
		Toplam İçinde	8,7%	2,5%	4,5%	2,9%	16,6%	35,2%
	Kuran Kursu Hocası	Sayı	20	14	22	9	88	153
		Toplam İçinde	3,6%	2,5%	4,0%	1,6%	15,9%	27,6%
	Akademisyen	Sayı	22	2	8	7	10	49

		Toplam İçinde	4,0%	,4%	1,4%	1,3%	1,8%	8,8%
Toplam		Sayı	121	51	78	43	261	554
		Toplam İçinde	21,8%	9,2%	14,1%	7,8%	47,1%	100,0%

“Kişi zor durumda kalsa bile banka kredisi kullanmamalıdır” sorusunu yanıtlayan 115 Din Kültürü Öğretmeninden 38’i bu fikre katılmama, 62’si katılma eğilimine, 42 İHL Meslek Dersi Öğretmeninden 14’ü katılmama, 20’si katılma eğilimine, 195 İmam- Müezzinden 62’si katılmama, 108’i katılma eğilimine, 153 Kuran Kursu Hocasından 34’ü bu fikre katılmama, 97’si katılma eğilimine, 49 Akademisyenden 24’ü bu fikre katılmama, 17’si ise katılma eğilimine sahiptir. Diğer bir deyişle soruyu yanıtlayan 554 kişiden katılmama eğilimi gösteren kişi sayısı 172(%31) iken bu düşünceye katılma eğilimi gösteren kişilerin sayısı 304(%54,9)’tür.

Tablo 22: Meslek * Düşük Teklif

			1,00	2,00	3,00	4,00	5,00	Toplam	
MESLEK	Din Kültürü Öğretmeni	Sayı	67	8	8	5	25	113	
		Toplam İçinde	13,1%	1,6%	1,6%	1,0%	4,9%	22,1%	
	İHL Meslek Dersi	Sayı	19	3	5	3	10	40	
		Toplam İçinde	3,7%	,6%	1,0%	,6%	2,0%	7,8%	
	İmam- Müezzini	Sayı	102	13	13	21	35	184	
		Toplam İçinde	19,9%	2,5%	2,5%	4,1%	6,8%	35,9%	
	Kuran Kursu Hocası	Sayı	84	4	14	7	21	130	
		Toplam İçinde	16,4%	,8%	2,7%	1,4%	4,1%	25,4%	
	Akademisyen	Sayı	29	0	3	5	8	45	
		Toplam İçinde	5,7%	0,0%	,6%	1,0%	1,6%	8,8%	
	Toplam		Sayı	301	28	43	41	99	512
			Toplam İçinde	58,8%	5,5%	8,4%	8,0%	19,3%	100,0%

“Kredi kullanacağım zaman en düşük teklif veren bankayı tercih ederim” sorusuna 113 Din Kültürü Öğretmeninden 75’i bu fikre katılmama, 30’u katılma eğilimine, 40 İHL Meslek Dersi Öğretmeninden 22’si katılmama, 13’ü katılma eğilimine, 184 İmam- Müezzinden 115’i katılmama, 56’sı katılma eğilimine, 130 Kuran Kursu Hocasından 88’i bu fikre katılmama, 28’i katılma eğilimine, 45 Akademisyenden 29’u bu fikre katılmama, 13’ü ise katılma eğilimine sahip olduğu görülmektedir. Diğer bir deyişle soruyu yanıtlayan 512 kişiden katılmama eğilimi gösteren kişi sayısı 129(%64,3) iken bu düşünceye katılma eğilimi gösteren kişilerin sayısı 140(%27,3)’dür.

Anova Tabloları

“İhtiyacım olduğunda banka kredisi kullanırım” (Sig ,106), “Sahip olmayı çok istediğim lüks bir araba veya ev için banka kredisi kullanabilirim” (Sig ,617), “Kredi kullanacağım zaman devlet bankalarını özel bankalara tercih ederim” (Sig ,786), “Kredi kullanacağım zaman en düşük teklif veren bankayı tercih ederim” (Sig ,780) sorularının p değeri>0,05 olduğundan bu sorulara verilen yanıtlar ile eğitim düzeyi arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Ancak “Katılım bankası dahi olsa hiçbir şekilde kredi kullanmam” (Sig ,027) ve “Kişi zor durumda kalsa bile banka kredi kullanmamalıdır” (Sig ,009) sorularının p değeri <0,05 olduğundan bu sorular ile eğitim düzeyi arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Bu farklıların hangi gruplar arasında olduğu Tukey testi ile belirlenmiştir. Buna göre:

Tablo 23: Eğitim Durumu * Hiçbir Kredi Kullanmam * Zor Durum Banka Kredisi Tukey HSD

			Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.
Katılım bankası dahi olsa hiçbir şekilde kredi kullanmam.	Doktora	Lise	-,71786	,39755	,371
		Ön lisans	-,77363	,29838	,073
		Lisans	-,87826*	,29525	,025
		Yüksek Lisans	-1,10649*	,35145	,015
Kişi zor durumda kalsa bile banka kredi kullanmamalıdır.	Doktora	Lise	-,76883	,39467	,293
		Ön lisans	-,99588*	,29792	,008
		Lisans	-,83198*	,29546	,040
		Yüksek Lisans	-,48095	,35297	,652

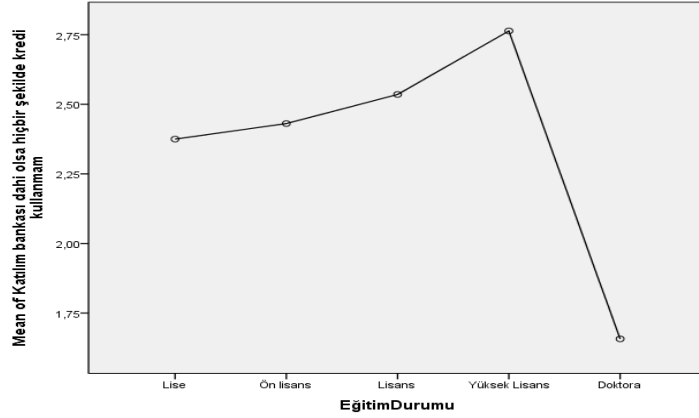
*. The mean difference is significant at the 0.05 level.

“Katılım bankası dahi olsa hiçbir şekilde kredi kullanmam” sorusunda grup içi anlamlı fark Doktora*Lisans (Sig ,025) ve Doktora*Yüksek Lisans (Sig ,015) arasında oluşmuştur.

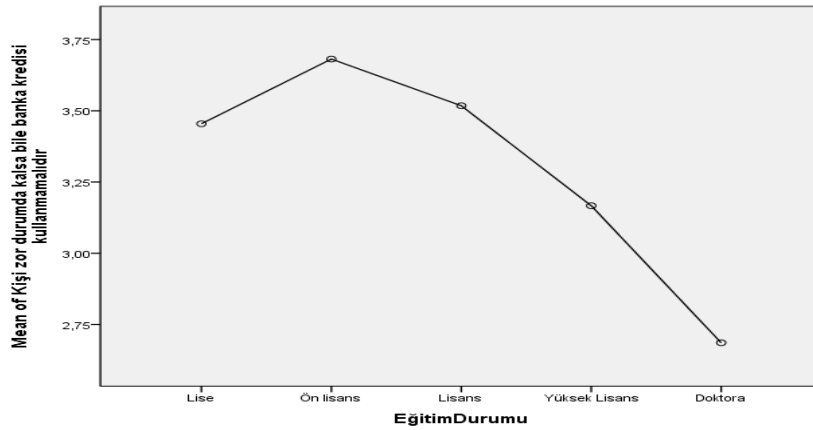
“Kişi zor durumda kalsa bile banka kredisi kullanmamalıdır” sorusunda ise grup içi anlamlı fark Doktora*Ön Lisans (Sig ,008) ve Doktora*Yüksek Lisans (Sig ,040) arasında oluşmuştur.

Tablo 24: Eğitim Durumu * Hiçbir Kredi Kullanmam
Anova Grafiği

Grafiğe göre doktora mezunu bireylerin “Katılım bankası dahi olsa hiçbir şekilde kredi kullanmam” yargısına katılmama eğilimlerinin yüksek lisans ve lisans mezunu bireylere göre daha fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 25: Eğitim Durumu * Zor Durum Banka Kredisi
Anova Grafiği

Grafiğe göre doktora mezunu bireylerin “Kişi zor durumda kalsa bile banka kredisi kullanmamalıdır” yargısına katılmama eğilimleri ön lisans ve lisans mezunu bireylere göre daha yüksektir.

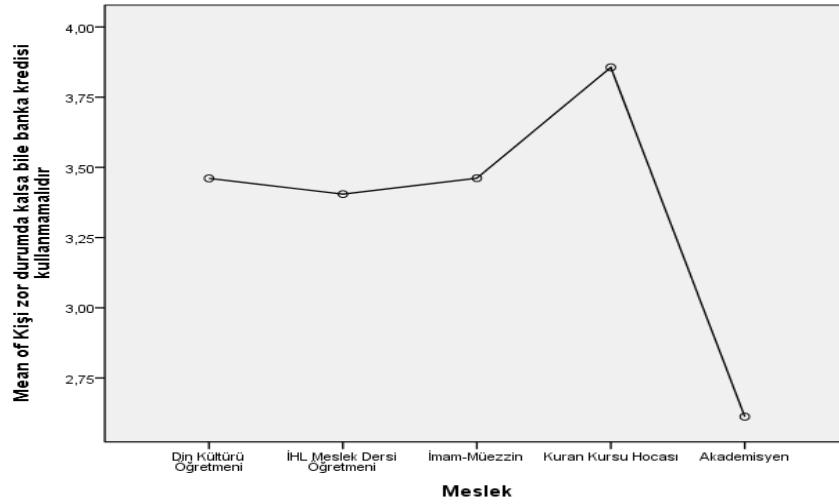

Tablo 26: Meslek * Zoru Durum Banka Kredisi Tukey HSD

		Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	
Kişi zor durumda kalsa bile banka kredisi kullanmamalıdır	Akademisyen	Din Kültürü Öğretmeni	-,84862*	,27530	,018
		İHL Meslek Dersi Öğretmeni	-,79252	,33933	,135
		İmam-Müezzin	-,84929*	,25787	,009
		Kuran Kursu Hocası	-1,24396*	,26488	,000

“Kişi zor durumda kalsa bile banka kredisi kullanmamalıdır” sorusunda grup içi fark Akademisyen*Din Kültürü Öğretmeni (Sig ,018), Akademisyen*İmam-Müezzin (Sig ,009), ve Akademisyen*Kur’an Kursu Hocası (Sig ,000) arasında oluşmuştur.

Tablo 27: Meslek * Zoru Durum Banka Kredisi Anova Grafiği

Grafiğe göre, “Kişi zor durumda kalsa bile banka kredisi kullanmamalıdır” yargısına katılmama oranı Akademisyenlerde Din Kültürü Öğretmenleri, İmam-Müezzin ve Kur’an Kursu Hocalarından daha yüksektir.

Yukarıda verilen Anova tablolarına ve grafiklerine göre, “Katılım bankası dahi olsa hiçbir şekilde kredi kullanmam” ve “Kişi zor durumda kalsa bile banka kredisi kullanmamalıdır” sorularında gruplar arasındaki fark eğitim durumu açısından doktora seviyesi/mezunu bireylerde meslek açısından ise akademisyenlerde ortaya çıkmıştır. Çalışma kapsamında bulunan doktora düzeyindeki katılımcılar meslek olarak akademisyenleri ifade etmektedir. Bu açıdan farklılığın oluşmasında banka kredi kullanma davranışının akademik çevrelerde daha ayrıntılı ve farklı şekilde tartışılması ve konuya daha esnek yaklaşılması etkili olabilir. Diyanet personeli olarak çalışan katılımcıların bu kurumun yapısı ve hizmet anlayışı ekseninde dini bilginin tartışmalı kısımlarını değil ilmiyal merkezli kesin ve pratikte sorun oluşturmayacak ve sonuç odaklı yönlerini ön plana çıkarmaları sebebiyle akademisyenlerden farklılaşmış olabilirler.

Sonuç

Bu çalışmada, kurumsal din eğitimi almaları ve aldıkları eğitim ile ilgili bir mesleki alanda çalışmalarını sebebiyle dindar olarak kabul edilen bireylerin banka kredisi kullanma eğilimleri tespit edilmiştir. Literatürde farklı disiplinlerce yapılan tezler ve makaleler konuyu farklı boyutlarıyla çalışmaktadır. Sosyoloji-din sosyolojisi disiplini ise banka kredisi kullanma davranışı, tüketimi merkeze alan çalışmalar içerisinde ele alınmaktadır. Bununla birlikte tüketici kredilerinden biri olan kredi kartları üzerine yapılmış çalışmalara daha çok rastlanmaktadır. Ancak kurumsal din eğitimi almış bireylerin banka kredisi kullanma eğilimlerini sosyolojik olarak inceleyen bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu açıdan çalışmanın literatüre önemli bir katkısının olacağı düşünülmektedir.

Bireylerin kredi kullanma eğilimlerinde çeşitli faktörler etkili olabilmektedir. Bu çalışmada kurumsal dini eğitim düzeyi ve mesleki farklılıkların bireylerin kredi kullanma davranışları üzerindeki etkisi incelenmiştir. Farklı bir disiplinde yapılmış olmasına rağmen Hülya Yastı (1998)'nin “Kamu Kurumlarında Çalışan Personelin Tüketici Kredisi Kullanma Davranışlarına İlişkin Bir Araştırma” adlı çalışması kredi kullanma davranışıyla ilgili temel bilgileri sunma ve genel bir çerçeve çizme noktasında önemli veriler içermektedir. Kızıltepe ve Yardımcıoğlu tarafından yapılan çalışma ise (2017) bu çalışmayla araştırma evreni açısından benzerlik içermektedir. Bahsi geçen çalışmanın örneklemini din görevlileri, bu çalışmayı ise din görevlilerini de içine alan kurumsal din eğitimi almış bireyler oluşturmaktadır. Bu çalışmanın farklılığı odaklandığı konudur. Buna göre ilgili çalışma bireylerin banka kartını hangi bankadan aldığı, krediyi hangi bankadan kullandığı gibi gündelik pratiklerini öncelerken bu çalışmada konuyla ilgili fikir ve düşünceler ele alınmıştır. Sosyoloji alanında bu yönde çalışmaların yeterli ölçüde olmaması sebebiyle bu çalışma betimleyici bir niteliğe sahiptir. Bu açıdan çalışmada kullanılan hipotezler, yapılan analizler mevcut durumu resmetmektedir. Farklı örneklem gruplarıyla, farklı zaman diliminde yapılacak yeni çalışmalar kredi kullanma eğilimlerinde etkili olan çeşitli faktörlerin belirlenmesinde yararlı olacaktır.

Bu çalışmada ihtiyaç ve lüks vurgusu yapılan sorularda bireylerin yüksek oranda kredi kullanmama eğilimine sahip olduğu, zor durumda kaldıklarında ise banka kredisi kullanma eğilimlerinin artabileceği görülmüştür. Örneklem grubumuzun kurumsal din eğitimi almış bireylerden oluşması, “zaruret”lerin mahzurları ortadan kaldıracığı düşüncesiyle hareket etme ihtimalini akla getirmektedir. Zira İslami ilkeler zaruri durumlarda bazı sorumlulukları geçici olarak kaldırmaktadır. Banka kredisi kullanacakları takdirde bireylerin bir kısmı katılım bankaları ve devlet bankalarını özel bankalara tercih etme yönünde bir eğilime sahiptir. Aldıkları dini eğitim gereği bireylerin katılım bankalarını dinen daha az mahzurlu veya mahzuru olmayan kurumlar olarak görmeleri bu sonucun ortaya çıkmasında etkili olmuş olabilir. Katılımcıların kredi kullanacakları zaman belirli ölçüde devlet bankalarını tercih ettikleri görülmektedir. Bu sonucun ortaya çıkması katılımcıların benzer bir düşünceyle hareket etmiş olma ihtimalini akla getirmektedir. Buna göre devletin kritik durumlarda vatandaşın yanında yer alacağı, vatandaşını mağdur etmeyeceği düşüncesi yanında geçmiş yıllardaki ekonomik krizlerin insanlardaki olumsuz izleri sebebiyle devlet bankalarının daha güvenilir bulunacağı da düşünülebilir. Devlet bankalarının bu özelliği bireylerde faiz konusunda bu bankaların diğer bankalara göre daha az mahzurlu olduğu hissini doğurmaktadır. (Türkiye Katılım Bankaları Birliği, 2018)

Kredi kullanmama eğiliminde gruplar arası fark eğitim durumu içerisinde doktora düzeyinde meslek grupları arasında ise akademisyenlerde ortaya çıkmıştır. Akademisyenlerin dini hükümleri farklı görüşleri de içerecek bir şekilde değerlendirmesi bu farkı ortaya çıkartmış olabilir. Bu çalışmanın çıktıları ve ortaya çıkan gruplar arası farklılıkların daha ayrıntılı incelenmesi için yeni çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Kaynakça

- Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2017, Ocak 31. (2018, Ocak, 31) *Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni*, 24638. Erişim adresi: <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24638>
- Arslan, Ö., & Karan, M. B. (2009). *Türkiye’de Tüketici Kredileri ve Tüketici Kredi Riskinin Değerlendirilmesi*. Ankara: Dijital Basımevi.
- Aydın, N., & Şahin, C. (2009, Ekim). Demografik Faktörlerin Tüketici Kredisi Kullananların Temerrüde Düşmesi Üzerindeki Etkisi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*(44), 49-58. Erişim adresi: <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/426659>
- Aydiner Boylu, A., Günay, G., & Terzioğlu, G. (2007, Ağustos 15). Ailelerin Bankalarca Sağlanan Tüketici Kredilerini Kullanma Durumlarının İncelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar E-Dergi*, 1-

11. Erişim adresi:
<http://www.sdergi.hacettepe.edu.tr/makaleler/aabgggt.pdf>
- Aytekin, H. (2008). *Ansiklopedik Bankacılık ve Finansal Terimler Sözlüğü*. Ankara: Palme Yayıncılık.
- Ayverdi, İ. (2010). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kubbealtı Lügatı.
- Bahadır, A. (2010). Dindarlığı Etkileyen Faktörler. H. Hökelekli içinde, *Din Psikolojisi* (s. 94-116). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Bayraktar, M. (1995, Temmuz). Kadınların Çalışma Durumu ve Tüketim Davranışları. *Standart Dergisi*, 34(403), s. 88-97. Erişim adresi: <https://statik.tse.org.tr/upload/tr/dosya/icerikyonetimi/7012/29072015163704-2.pdf>
- Bird, E.J., Hagstrom, P.A. ve Wild, R. (1997), Credit Cards and The Poor. Institute for Research on Poverty (Discussion Paper. No.1148-97).
- Danes, S.M. ve Hira, T.K., Knowledge, Beliefs, and Practices in the Use of Credit Cards. *Home Economics Research Journal*. 18, 223-235. doi:10.1177/1077727X900180030:4
- Dinç, Y. (2017). Karşılaştırmalı Katılım Bankacılığı Ve Konvansiyonel Bankacılık. H. Sarıbaş içinde, *İslam İktisadı ve Finansmanı* (s. 89-102). Zonguldak: Bülent Ecevit Üniversitesi Yayınları.
- Gökçe, B. (1992). *Toplumsal Bilimlerde Araştırma*. Ankara: Savaş Yayınları.
- Hanehalkı İş Gücü İstatistikleri, 2012, Mayıs, 15. (2018, Ocak, 31). *Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni*, 10878. Erişim adresi: <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=10878>
- HaneHalkı İş Gücü İstatistikleri, 2014, Eylül. (2018, Şubat 10). *Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni*, 1614. Erişim adresi: <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=16014>
- Hökelekli, H. (2010). Din, Dindarlık ve Boyutları. H. Hökelekli içinde, *Din Psikolojisi* (s. 25-45). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- İbiş, C., Çatıkkaş, Ö., & Çoban Çelikdemir, N. (2018, Temmuz). Banka Muhasebesi İlkeler ve Uygulamalar. İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği.
- İstatistik Göstergeler 1923-2013., 2014, Aralık. (2018, Şubat 10). *Türkiye İstatistik Kurumu*, Erişim adresi: http://www.tuik.gov.tr/IcerikGetir.do?istab_id=160
- İş Gücü İstatistikleri, 2018, Ocak, 15. (2018, Ocak 31). *Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni*, Erişim adresi: <http://www.tuik.gov.tr/HbGetirHTML.do?id=27691>
- Karasar, N. (2016). *Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler, Teknikler*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

- Kızıltepe, K., & Yardımcıoğlu, F. (2017, Temmuz). Diyanet Personelinin Faiz Hassasiyeti Üzerine Bir Araştırma. *Uluslararası İslam Ekonomisi ve Finansmanı Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 172-254. Doi: 10.25272/j.2149-8407.2017.3.2.08
- Koç, M. (2010). Demografik Özellikler İle Dindarlık Arasındaki İlişki: Yetişkinler Üzerine Ampirik Bir Araştırma. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 19(2), 217-248. Erişim adresi: <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/143661>
- Odabaşı, Y. (2009). *Tüketim Kültürü*. İstanbul: Sistem Yayınları.
- Orçan, M. (2014). *Osmanlı'dan Günümüze Modern Türk Tüketim Kültürü*. Harf Eğitim Yayıncılık: Ankara.
- Püsküllüoğlu, A. (2003). *Öz Türkçe Sözlük*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Seyyar, A. (2007). *İnsan ve Toplum Bilimleri Terimleri (Ansiklopedik Sosyal Bilimler Sözlüğü)*. Sakarya: Değişim Yayınları.
- Subaşı, N. (2014). *Din Sosyolojisi*. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi.
- Şakar, B. (2006). *Banka Kredileri ve Yönetimi*. İstanbul: Beta Basım Yayın.
- Şen, H. (2012). Toplumsal Değişme ve Küreselleşme. N. Suğur içinde, *Sosyolojiye Giriş* (s. 55-71). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Tellan, D. (2009). Tüketim Kavramını Anlamlandırmak: Tarihi ve Sosyolojisi. B. Dağtaş, & E. Dağtaş içinde, *Medya, Tüketim Kültürü ve Yaşam Tarzları* (s. 76-100). Ankara: Ütopya Yayınları.
- Türk Dil Kurumu. (1998). *Türkçe Sözlük*. (H. Eren, N. Gözaydın, İ. Parlatır, T. Tekin, & H. Zülfiyar, Dü) Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türkiye Bankalar Birliği, 2017, Eylül. (2018, Ocak, 31). *Bankacılık Sektörü Değerlendirmesi*. Erişim adresi: https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/Dokuman/7488/TBB_Sektor_Degerlendirmesi_Eylul_17.pdf
- Türkiye Bankalar Birliği, 2017, Eylül. (2018, Şubat, 10). *Tüketici Kredileri ve Konut Kredileri*. Erişim adresi: https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/istatistikraporlar/ekler/879/Tuketici_Kredileri-Eylul_2017.pdf
- Türkiye Bankalar Birliği, 2017, Haziran. (2018, Ocak, 31). *Türkiye'de Bankacılık Sektörü 1960-2016*. Erişim adresi: https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/Dokuman/7452/Turkiye'de_Bankacilik_Sektoru_1960-2016.pdf
- Türkiye Katılım Bankaları Birliği. (2018, Şubat). *Faizsiz Finans Sözlüğü*. <http://tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/Faizsiz-Finans-Sozlugu-revised.pdf> adresinden alınmıştır

- Ulu, Mustafa. (2013). “Dindarlığın Tanımı, Boyutları Ve Ölçülmesi Üzerine Psikolojik Bir Araştırma -Erciyes Üniversitesi Öğrencileri Örneği-“ (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Yanıklar, C. (2006). *Tüketimin Sosyolojisi*. İstanbul: Birey Yayıncılık.
- Yastı, H. (1998). *Kamu Kurumlarında Çalışan Personelin Tüketici Kredisi Kullanma Davranışlarına İlişkin Bir Araştırma*. (Yüksek lisans tezi). Şubat 10, 2018 tarihinde YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi.
- Yılmaz, M. (2015). Türkiye’de Kırsal Nüfusun Değişimi ve İllere Göre Dağılımı (1980-2012). *Doğu Coğrafya Dergisi*, 20(33), 161-188. Erişim adresi: <http://e-dergi.atauni.edu.tr/ataunidcd/article/download/5000046128/5000081525>
- Zarakolu, A. (1977). *Para Kredi ve İktisadi Faaliyetler*. İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği.
- Zhu, L.Y. ve Meeks, C.B. (1994), Effects of Low Income Families' Ability and Willingness to Use Consumer Credit on Subsequent Outstanding Credit Balances. *Journal of Consumer Affairs*. 28, 403-425. doi: 10.1111/j.1745-6606.1994.tb00859.x

